

УДК 378:[342.7+342.9]

DOI <https://doi.org/10.32782/klj-2023-3.03>

ФУНКЦІОНУВАННЯ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Губанова Тамара Олексіївна,

доктор юридичних наук, професор,
директор Приватного вищого навчального закладу
«Фінансово-правовий коледж»
ORCID ID: 0000-0002-5263-2478

У статті досліджено особливості функціонування закладів вищої освіти в період дії правового режиму воєнного стану та визначено основні причини трансформаційних змін в організації освітнього процесу. Підтверджено, що право на освіту є гарантованим міжнародним та національним законодавством правом людини та елементом її правового статусу у сучасному світі.

З'ясовано, що освітня сфера зазнала руйнівних наслідків у результаті збройної агресії російської федерації, які полягають у колосальних збитках матеріального та нематеріального характеру: так, велику кількість закладів вищої освіти було зруйновано та пошкоджено, що безпосередньо негативно впливає на майбутній професійний та науковий потенціал країни та прогресивний розвиток молоді.

Розглянуто інституційне та нормативне забезпечення освітнього процесу в умовах війни. Окрему увагу присвячено дослідженню інструментів міжнародної підтримки освітніх проєктів, які продовжують свою роботу в Україні. Визначено, що міжнародна співпраця у сфері вищої освіти із залученням міжнародних організацій та проєктів дозволяє підтримувати освітній рівень здобувачів та забезпечує ширші можливості їх залучення до європейського ринку праці на паритетних умовах.

Увагу присвячено дослідженню внутрішньосистемних перетворюючих процесів в організації навчального процесу в закладах вищої освіти. Так, було визначено, що дистанційна форма навчання посіла ключове місце, що має як позитивні, так і негативні наслідки. Окремо відзначено роль на вплив цифровізації освіти, яка має стати одним із перспективних напрямів розвитку досліджуваної сфери. Також відзначено негативний вплив зменшення фінансування освітньої сфери у зв'язку з війною та необхідністю бюджетного перерозподілу коштів.

Зроблено обґрунтовані висновки про основні трансформаційні зміни у діяльності закладів вищої освіти, визначено ключові проблеми та критичні місця освітньої сфери. Підсумовано, що інноваційні підходи та запровадження інноваційних інструментів у вищій освіті **повинні стати перманентним та невід'ємним** елементом освітньої діяльності для стабілізації можливості поєднувати конкурентоспроможний попит та інноваційну наукову пропозицію в умовах адаптації учасників освітнього процесу до нових умов.

Ключові слова: вища освіта, заклади вищої освіти, інноваційна діяльність, цифровізація освіти, воєнний стан, дистанційна освіта, право на освіту.

Hubanova Tamara. Functioning of higher education institution in conditions of martial state: current state and prospects

The article examines the peculiarities of the functioning of higher education institutions during the period of the legal regime of martial law and identifies the main reasons for transformational changes in the organization of the educational process. It has been confirmed that the right to education is a human right guaranteed by international and national legislation and an element of its legal status in the modern world.

It was found that the educational sphere suffered devastating consequences as a result of the armed aggression of the Russian Federation, which consisted of colossal damages of a material and non-material nature: a large number of higher education institutions were

destroyed and damaged, which directly negatively affects the future professional and scientific potential of the country and progressive youth development.

The institutional and regulatory support of the educational process in the conditions of war is considered. Particular attention is devoted to the study of international support for educational projects that continue their work in Ukraine. It was determined that international cooperation in the field of higher education with the involvement of international organizations and projects allows to maintain the educational level of applicants and provides wider opportunities for their involvement in the European labor market on equal conditions.

Attention is devoted to the study of intrasystemic transforming processes in the organization of the educational process in institutions of higher education. Thus, it was determined that distance learning has taken a key place, which has both positive and negative consequences. The role on the influence of digitalization of education, which should become one of the promising directions of the development of the researched area, was separately noted. The negative impact of the decrease in financing of the educational sphere in connection with the war and the need for budgetary redistribution of funds was also noted.

Reasoned conclusions have been made about the main transformational changes in the activities of higher education institutions, key problems and critical areas of the educational sphere have been identified. It was concluded that innovative approaches and the introduction of innovative tools in higher education should become a permanent and integral element of educational activity to stabilize the possibility of combining competitive demand and innovative scientific supply in the conditions of adaptation of the participants of the educational process to new conditions.

Key words: *higher education, institutions of higher education, innovative activity, digitization of education, martial law, distance education, right to education.*

Постановка проблеми. Положенням статті 26 Загальної декларації з прав людини 1948 року гарантується кожному право на освіту. Більше того, передбачено, що вища освіта повинна бути однаково доступною для всіх на основі здібностей кожного та спрямована на повний розвиток людської особи і збільшення поваги до прав людини і основних свобод [1].

Конституційний припис статті 53 Основного Закону України також гарантує кожному право на освіту, яке перебуває під захистом держави та реалізується нею шляхом забезпечення доступності і безоплатності дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах; розвиток дошкільної, повної загальної середньої, позашкільної, професійно-технічної, вищої і післядипломної освіти, різних форм навчання; надання державних стипендій та пільг учням і студентам [2].

Воєнний стан в Україні, введений Указом Президента України № 64/2022 від 24 лютого 2022 року, став карколомним етапом для трансформації усіх сфер сус-

пільного життя. Не виключенням стала і сфера організації навчання в закладах вищої освіти, що підтверджується положенням пункту 3 зазначеного Указу, де передбачено, що у зв'язку із введенням в Україні воєнного стану тимчасово, на період дії правового режиму воєнного стану, можуть обмежуватися конституційні права і свободи людини і громадянина, в тому числі і право, передбачене вищезгаданою статтею 53 Конституції України [3].

Порушене війною гарантоване міжнародними актами та Конституцією України право на освіту обґрунтовує необхідність якісно нового науково-прикладного переосмислення процесу освіти, пошуку нових інноваційних рішень, вчасному та релевантному реагуванню на виклики сьогодення, спричинені трансформацією відносин та зв'язків між усіма учасниками освітнього процесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливості організації освітнього процесу були і залишаються предметом міжгалузевих досліджень. Зокрема, питанню трансформації освітнього про-

цесу, в тому числі і в період війни, приділяли увагу такі вчені, як О. Глушко, М. Гришук, Н. Губерська, А. Детюк, А. Джурило, Г. Євсєєва, Є. Єгоров, Л. Ковтун, О. Конопляник, С. Кушнір, О. Локшина, О. Назаренко, П. Нажа, В. Савіщенко, М. Савицький та інші.

Незважаючи на комплексність предмета дослідження, питання трансформаційних змін підходів до організації освітньої діяльності закладів вищої освіти в період дії правового режиму воєнного стану потребує додаткового науково-прикладного аналізу та формування якісно нових висновків, що створює обґрунтовані та об'єктивні підстави для проведення додаткового дослідження.

Метою цієї статті є з'ясування проблем організації освітнього процесу в закладах вищої освіти України в умовах війни, дослідження нормативно-правових передумов застосування нових підходів в організації освітньої діяльності, визначення найбільш критичних та таких, що потребують найбільшої уваги, сфер освітнього процесу.

Наукова новизна статті полягає в аналізі проблем адаптації та функціонування закладів вищої освіти в умовах дії правового режиму воєнного стану до нових реалій з урахуванням нормативних вимог, а також визначення перспективно важливих напрямів удосконалення сучасної системи освіти.

Методи дослідження. Під час підготовки цієї роботи було використано сукупність загальнонаукових та спеціально-юридичних методів наукового пізнання, комплексне застосування яких дозволило досягти поставленої у статті мети. Серед використаних методів варто виокремити такі, як історичний метод, метод порівняння, метод індукції, формально-юридичний, системно-структурний, метод поєднання критичного та раціонального. Застосування перелічених методів сприяло досягненню поставленої автором мети.

Виклад основного матеріалу. Нищівний вплив війни з 24 лютого 2022 року на стан освіти в Україні важко недооцінити. Так, за даними Міністерства освіти і науки

України, з початку повномасштабного вторгнення на території нашої держави було пошкоджено понад 2000 закладів освіти всіх рівнів, з яких понад 200 повністю зруйновано. Серед закладів вищої освіти (далі – ЗВО) найбільших втрат такі зазнали у Харківській, Донецькій, Чернігівській, Миколаївській, Херсонській, Запорізькій областях [4, с. 163]. Тому однією із проблем у процесі організації освітнього процесу в ЗВО стало забезпечення таких умов навчання, за яких уникнення загрози життю та здоров'ю здобувачів освіти стане мінімальним. Останнє відповідає та реалізує конституційний обов'язок держави – її завдання, визначене положенням статті 53 Основного Закону. Одним зі способів реалізації такого завдання є інституційне та нормативне забезпечення, що з 24 лютого 2022 року реалізується таким чином:

- переміщенням ЗВО з територій активних бойових дій або дій можливого руйнівного ураження на території або у підпорядкування іншим ЗВО, які знаходяться в зоні умовної безпеки;
- організація освітнього процесу в дистанційній, змішаній (гібридній формі) з використанням інструментів дистанційного зв'язку та освіти;
- виявлення недоліків та їх виправлення в частині адміністративно-управлінської діяльності у сфері освіти;
- переорієнтація в підготовці кадрів та ін.

Що стосується інституційного забезпечення процесу трансформаційних змін у період дії правового режиму воєнного стану, то головним, але не єдиним центральним органом виконавчої влади, що забезпечує функціонування системи освіти, є Міністерство освіти і науки України, яке забезпечує формування та реалізує державну політику у сферах освіти і науки, наукової, науково-технічної діяльності, інноваційної діяльності у зазначених сферах, трансферу (передачі) технологій, а також забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері здійснення державного нагляду

(контролю) за діяльністю закладів освіти, підприємств, установ та організацій, які надають послуги у сфері освіти або провадять іншу діяльність, пов'язану з наданням таких послуг, незалежно від їх підпорядкування і форми власності [5].

З огляду на об'єктивну необхідність Міністерством освіти і науки України ще на початку повномасштабного вторгнення було видано низку наказів щодо переміщення ЗВО, зокрема: Наказ МОН «Про тимчасове переміщення Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького» від 12.05.2022 № 431 в м. Запоріжжя [6], Наказ МОН «Про тимчасове переміщення закладу вищої освіти «Міжнародний університет бізнесу і права»» від 19.05.2022 № 461 до Миколаєва, де його розміщено на базі Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова [7], Наказ МОН «Про тимчасове переміщення Донбаської державної машинобудівної академії» від 11.05.2022 № 428 про переміщення Академії з Краматорська до Тернополя [8] та багато інших.

Подібне формує нові питання-виклики для вищої освіти України: територіальна прив'язаність та інфраструктурний розвиток ЗВО на певних територіях пов'язаний перш за все з потребами кожного конкретного регіону та промисловими потребами, а переміщення освітнього потенціалу може спричинити колосальну потребу в професійній та кардинальній переорієнтації кадрів та нівелювання актуальності окремих спеціальностей. До того ж неймовірні розміри руйнувань ЗВО, інших державних та приватних підприємств, установ та організацій спричиняють значне звуження обсягу охоплення навчальної практики та значні кадрові втрати, які до того ж додатково спричинені трудовою міграцією українців за кордон.

Окремо варто відзначити міжнародну підтримку освітнього процесу, в тому числі і для здобувачів вищої освіти. Так, протягом дії правового режиму воєнного стану продовжує своє функціонування Швейцарсько-український про-

єкт «Децентралізація для розвитку демократичної освіти» (DECIDE), що реалізується в Україні Громадською організацією DOCCU у партнерстві з Цюрихським педагогічним університетом (Швейцарія) за підтримки Швейцарської Конфедерації, представленої Посольством Швейцарії в Україні та Швейцарським бюро співробітництва в Україні. Проект DECIDE спрямовано на підтримку реформ в освіті та процесів децентралізації для впровадження в Україні ефективної системи управління освітою в громадах. Зазначена підтримка додатково координує та імплементує світові стандарти якості освіти, а окрім цього, допомагає реалізувати науковий потенціал здобувачів для біженців за кордоном. Зокрема, проект взяв участь у розробленні та підготовці змістового наповнення освітнього чат-боту «EducationUaBot», що доступний у Telegram і Viber для всіх учасників освітнього процесу, який містить інформацію про організацію навчання в умовах війни на території України та за кордоном для всіх учасників освітнього процесу, розробленні emergency.mon.gov.ua – вебсайту про систему освіти в Україні для міжнародної освітянської спільноти, що сприяє адаптації українських дітей-біженців у країнах перебування та допомагає дітям і батькам підтримувати зв'язок із вітчизняною системою освіти. До того ж у межах проекту DECIDE надано технічну підтримку МОН і Українського центру оцінювання якості освіти з проведення в Україні НМТ у співпраці з ЮНЕСКО та ЮНІСЕФ: проектом надано технічну допомогу в розробленні Технічного завдання для національної електронної екзаменаційної системи і створення її прототипу. Прогнозується, що система стане основою для проведення ЗНО, іспитів у ЗВО тощо [9].

Окремо варто відзначити позитивну динаміку для майбутнього наукового потенціалу України. Так, було запущено Єврокомісією портал «Європейський дослідницький простір для України» (ERA4Ukraine), який створив підтримку для вітчизняних науковців на європейському й національному рівнях [10]. Для тих, хто

змушений був покинути територію України через війну та воєнні дії, було запущено також спеціальний проєкт грантової програми Марії Склодовської-Кюрі на 25 млн євро [11]. Зазначене створює підстави для підтримки наукового потенціалу та особистих якостей здобувачів, а також розширення їхніх можливостей, тому важливо окремо відзначити необхідність у прогресивному зростанні та налагодженні міжінституційної та міжнародної співпраці, особливу роль у якій відіграють органи влади України.

Незважаючи на це, агресія ворога на території України стала прямою перешкодою для інформаційного забезпечення здобувачів про наявні можливості і, на жаль, на сьогодні не вдається вирішити таку проблематику досить оперативно та ефективно.

Окрім створення належних умов для продовження науково-освітнього процесу за кордоном, внутрішньосистемні питання також потребують додаткового опрацювання. Варто окремо зазначити, що відповідно до положення пункту 1 статті 1 Закону України «Про вищу освіту» № 1556-VII від 1 липня 2014 року ЗВО передбачається і гарантується автономія закладу вищої освіти, тобто його самостійність, незалежність і відповідальність закладу вищої освіти у прийнятті рішень стосовно розвитку академічних свобод, організації освітнього процесу, наукових досліджень, внутрішнього управління, економічної та іншої діяльності, самостійного добору і розстановки кадрів у межах, встановлених цим Законом [12].

Для здобувачів, які вирішили продовжувати навчання в Україні, необхідним було вирішення питання фактичної організації навчального процесу. Тому проблемними виявились питання організації дистанційної роботи та застосування норм трудового законодавства. Листом № 1/3463-22 від 15 березня 2022 року МОН України надало роз'яснення, яким наголошено на тих гарантованих Конституцією та законами України правах та свободах найманих працівників (зокрема, щодо збере-

ження оплати праці, робочого часу тощо), які не можуть бути обмежені управлінськими рішеннями керівників навчальних закладів [13].

Разом із тим нормативне забезпечення не завжди є гарантією безпосереднього вирішення фактичних проблем суспільства, а тому залишається відкритими для вирішення проблеми застосування дистанційних (гібридних) форм оцінювання якості знань здобувачів, їх доступ до навчальних матеріалів, вчасне та об'єктивне проведення форм контролю якості знань. На сьогодні ЗВО, керуючись принципом академічної автономності, на власний розсуд визначають порядок вирішення перелічених питань, проте оцінити рівень ефективності прийнятих рішень в умовах війни, на жаль, вдається лише з часом, що може потенційно негативно відобразитися на рівні інтелектуального потенціалу суспільства.

Великою проблемою залишається питання фінансування освіти в Україні, а тим паче у період боротьби України за власну незалежність. У 2022 році було значно скорочено видатки загального фонду виділеного бюджету на освіту на користь резервного фонду державного бюджету: так, наприклад, наукову і науково-технічну діяльність закладів вищої освіти та наукових установ було скорочено на 86 217,3 тис. грн, підготовку кадрів закладами вищої освіти та забезпечення діяльності їх баз практики скорочено на 2 107 202,0 тис грн [14].

Зазначене спричиняє потребу у диверсифікації джерел та форм фінансування вищої освіти, особливо ЗВО державної форми власності, що на сьогодні об'єктивно важко втілити у життя. До того ж подібні зміни провокують сповільнення розвитку регіональних ЗВО, скорочення кадрів, неможливість отримати вищу освіту здобувачами з низьким рівнем доходів тощо.

Проте варто відзначити, що держава зайняла активну прогромадянську позицію в частині доступу до вищої освіти. Так, гарантованими є спеціальні умови вступу до ЗВО за державним замовленням та за

рахунок цільових пільгових державних кредитів для окремих категорій громадян, зокрема: діти, батьки (один із батьків, усиновлювачів) яких загинули під час участі в антитерористичній операції, захищаючи незалежність, суверенітет і територіальну цілісність України, або померли внаслідок поранення, контузії чи каліцтва, одержаних у районах проведення антитерористичної операції; діти учасників бойових дій на території інших держав, які загинули (пропали безвісти) або померли внаслідок поранення, контузії чи каліцтва, одержаних під час воєнних дій та конфліктів на території інших держав, а також внаслідок захворювання, пов'язаного з перебуванням на території інших держав під час цих дій та конфліктів; особи, у яких один з батьків (усиновлювачів) був військовослужбовцем, який загинув чи визнаний судом безвісно відсутньою особою під час виконання ним обов'язків військової служби тощо.

Окремим питанням постала матеріально-технічна організація функціонування ЗВО в умовах війни. Державною службою України з надзвичайних ситуацій Листом від 14.06.2022 р. № 03-1870/162-2 «Про організацію укриття працівників та дітей у закладах освіти» [15] та на підставі пунктів 1 та 8 доручення Прем'єр-міністра України від 10.06.2022 № 14529/0/1-22 [16] стосовно створення безпечних умов перебування у закладах освіти дітей, учнів, студентів і працівників з урахуванням збройної агресії російської федерації розроблено рекомендації з облаштування та організації укриття в об'єктах фонду захисних споруд цивільного захисту персоналу та дітей (учнів, студентів) закладів освіти. Зазначені рекомендації підготовлено з урахуванням вимог законодавства та досвіду організації захисту населення в умовах відбиття збройної агресії російської федерації. Питання фактичного облаштування захисних споруд цивільного захисту залишається на розсуд та за наявності можливостей самих ЗВО.

В умовах війни особливої ролі та значення набуває психологічна підтримка

учасників освітнього процесу. На виконання положення статті 76 Закону України «Про освіту» № 2145-VIII від 5 вересня 2017 року [16] листом МОН № 1/8794-22 від 2 серпня 2022 року «Щодо діяльності психологічної служби в системі освіти у 2022/2023 навчальному році» визначено, що психологічна допомога та емоційна підтримка у закладі освіти має проводитись систематично і поетапно, починаючи із закладу дошкільної освіти, саме тому важливим є питання підвищення компетентності педагогічних працівників у напрямі надання першої психологічної допомоги та оволодіння сучасними технологіями такої допомоги [17]. Наявні у додатку до зазначеного листа МОН аналітичні та статистичні дані мають узагальнюючий характер у зв'язку з активними бойовими діями та терором ворога, що негативно впливає на майбутню оцінку позитивних чи негативних потенційних змін. Основними проблемами морально-психологічного та етичного характеру, з якими стикаються здобувачі освіти та інші учасники освітнього процесу, є відсутність досвіду роботи з подібними ситуаціями в умовах війни у спеціалістів, постійною мінливістю суспільного настрою, нестабільністю ситуації у країні, відсутність можливості оцінити результат відразу. Тому головним завданням психологічної служби ЗВО повинна стати превенція руйнівного впливу війни на психологічний та психічний стан здобувачів та забезпечення безперешкодного доступу останніх до працівників психологічної служби.

Висновки. Освіта є базисом прогресивного розвитку країни. Повномасштабна війна спричинила непоправимі втрати соціального, економічного та культурного характеру, завдано нищівних руйнувань освітній інфраструктурі, порушено баланс реалізації прав та основоположних свобод громадян. Суспільство в змозі адаптуватись під виклики нового часу, проте відкладати вирішення поточних проблем на невідоме майбутнє на сьогодні немає сенсу.

На сьогодні основними проблемами у сфері організації освітнього процесу

в ЗВО є знищення та пошкодження ЗВО здебільшого в зоні активних бойових дій, відтік прогресивних наукових кадрів, зменшення кількості абітурієнтів, а отже, і наукового потенціалу України. Запровадження та вдосконалення інноваційних методів та інструментів повинно стати перманентним та невід'ємним елементом освітньої діяльності в закладах вищої освіти. Сучасна вища освіта повинна поєднувати конкурентоспроможний попит та інноваційну наукову пропозицію в умовах адаптації учасників освітнього процесу до нових умов. Разом із тим не варто заперечувати ефективність традиційних інструментів освіти, оскільки лише органічне та логічне поєднання інноваційного та традиційного спроможне досягти найвищого рівня ефективності у здобутті високого рівня знань здобувачами вищої освіти.

Відкритою залишається проблема достатності фінансування освіти, зменшення видатків державного бюджету на наукові розробки та проєкти, організація навчального процесу з використанням інструментів дистанційного навчання та об'єктивності контролю знань.

Основними пріоритетними напрямками та шляхами з удосконалення наявної ситу-

ації у сфері функціонування ЗВО повинні стати максимальне залучення науковців до державних та регіональних програм України, підвищення зацікавленості держави у вітчизняних спеціалістах шляхом збільшення квот державного замовлення у ЗВО, проведення підвищення кваліфікації наукових співробітників та конференцій для здобувачів з використанням з можливістю дистанційної участі, збільшення видатків бюджету на відновлення пошкоджених та зруйнованих ЗВО, переосмислення значення та ролі майбутніх кадрів з метою недопущення втрати актуальності окремих спеціальностей, збільшення ліцензійного обсягу здобувачів освіти, організація та уніфікація державної підтримки та розробка соціальних програм з організації психологічних служб ЗВО для підтримки морально-психологічного стану учасників освітнього процесу.

Перспективною вважаємо також сферу розвитку цифровізації освіти в частині розвитку сервісів для всіх учасників освітнього процесу, залучення перспективних компаній на ринок праці України для посилення конкурентоздатності вітчизняних фахівців на європейському та світовому ринку.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Загальна декларація з прав людини 1948 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 22.03.2023).
2. Конституція України : Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
3. Указ Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» № 64/2022 від 24 лютого 2022 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> (дата звернення: 22.03.2023).
4. Освіта України в умовах воєнного стану. Інформаційно-аналітичний збірник. Міністерство освіти і науки України. Київ, 2022. 358 с. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/serpneva-konferencia/2022/Mizhn.serp.n.ped.nauk-prakt.konferentsiya/Inform-analityc.zbirn-Osvita.Ukrayiny.v.umovakh.voyennoho.stanu.22.08.2022.pdf> (дата звернення: 12.04.2023).
5. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про Міністерство освіти і науки України» від 16 жовтня 2014 року № 630. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/630-2014-п#Text> (дата звернення: 25.03.2023).
6. Наказ Міністерства освіти і науки України «Про тимчасове переміщення Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького» від 12 травня 2022 року № 431. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-timchasove-peremishennya-melitopolskogo-derzhavnogo-pedagogichnogo-universitetu-imeni-bogdana-hmelnickogo> (дата звернення: 25.03.2023).

7. Наказ Міністерства освіти і науки України «Про тимчасове переміщення Закладу вищої освіти «Міжнародний університет бізнесу і права»» від 19 травня 2022 року № 461. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-timchasove-peremishennya-zakladu-vishoyi-osviti-mizhnarodnij-universitet-biznesu-i-prava> (дата звернення: 25.03.2023).

8. Наказ Міністерства освіти і науки України «Про тимчасове переміщення Донбаської державної машинобудівної академії» від 11 травня 2022 року № 428. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-timchasove-peremishennya-donbaskoyi-derzhavnoyi-mashinobudivnoyi-akademiyi> (дата звернення: 26.03.2023).

9. Децентралізація для розвитку демократичної освіти. Швейцарсько-український проєкт DECIDE. URL: <https://decide.in.ua> (дата звернення: 13.04.2023).

10. Європейський дослідницький простір для України» (ERA4Ukraine). URL: <https://euraxess.ec.europa.eu/ukraine/ukrainian> (дата звернення: 25.03.2023).

11. ЄС відкриває нові програми для українських студентів і науковців. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/yes-vidkrivaye-novi-programi-dlya-ukrayinskih-studentiv-i-naukovciv>. (дата звернення: 12.04.2023).

12. Закон України «Про вищу освіту» № 1556-VII від 1 липня 2014 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (дата звернення: 25.03.2023).

13. Лист Міністерства освіти і науки України «Про надання інформації» № 1/3463-22 від 15 березня 2022 року. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-nadannya-informaciyi> (дата звернення: 12.04.2023).

14. Постанова Кабінету Міністрів України «Про спрямування коштів до резервного фонду Державного бюджету України» від 1 квітня 2022 року № 401. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/401-2022-p#top> (дата звернення: 12.04.2023).

15. Лист Державної служби України з надзвичайних ситуацій від 14.06.2022р. № 03-1870/162-2 «Проорганізацію криття працівників та дітей у закладах освіти». URL: <https://ips.ligazakon.net/document/FN074069> (дата звернення: 15.04.2023).

16. Лист Міністерства освіти і науки України № 1/8794-22 від 2 серпня 2022 року «Щодо діяльності психологічної служби в системі освіти у 2022/2023 навчальному році». URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/shodo-diyalnosti-psihologichnoyi-sluzhbi-u-sistemi-osviti-v-20222023-navchalnomu-roci> (дата звернення: 15.04.2023).

17. Закон України «Про освіту» від 5 вересня 2017 року № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#top> (дата звернення: 22.03.2023).

REFERENCES:

1. Universal Declaration of Human Rights. 1948. Retrieved from: <https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights> [in English].

2. Constitution of Ukraine No. 254к/96-VR of June 28, 1996. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> [in Ukrainian].

3. Decree of the President of Ukraine № 64/2022 of February 24, 2022 "On the Introduction of Martial Law in Ukraine". Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> [in Ukrainian].

4. Osvita Ukrainy v umovakh voiennoho stanu. Informatsiino-analitychnyi zbirnyk. Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy [Education of Ukraine under martial law. Informational and analytical collection. Ministry of Education and Science of Ukraine]. Kyiv, 2022. 358 p. Retrieved from: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/serpneva-konferencia/2022/Mizhn.serp.n.ped.nauk-prakt.konferentsiya/Inform-analyt.zbirn-Osvita.Ukrayiny.v.umovakh.voyennoho.stanu.22.08.2022.pdf> [in Ukrainian].

5. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine "On approval of the Regulation on the Ministry of Education and Science of Ukraine" of October 16, 2014 No. 630. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/630-2014-p#Text> [in Ukrainian].

6. Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine "On the temporary relocation of Melitopol State Pedagogical University named after Bohdan Khmelnytskyi" of May 12, 2022 No. 431. Retrieved from: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-timchasove-peremishennya-melitopolskogo-derzhavnogo-pedagogichnogo-universitetu-imeni-bogdana-hmelnickogo> [in Ukrainian].
7. Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine "On the temporary relocation of the Higher Education Institution "International University of Business and Law"" of May 19, 2022 No. 461. Retrieved from: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-timchasove-peremishennya-zakladu-vishoyi-osviti-mizhnarodnij-universitet-biznesu-i-prava> [in Ukrainian].
8. Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine "On the temporary relocation of the Donbas State Machine-Building Academy" of May 11, 2022 No. 428. Retrieved from: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-timchasove-peremishennya-donbaskoyi-derzhavnoyi-mashinobudivnoyi-akademiyi> [in Ukrainian].
9. Detsentralizatsiia dlia rozvytku demokratychnoi osvity. Shveitsarsko-ukrainskyi proekt DECIDE [Decentralization for the development of democratic education. The Swiss-Ukrainian DECIDE project]. Retrieved from: <https://decide.in.ua> [in Ukrainian].
10. Ievropeyskyi doslidnytskyi prostir dlia Ukrainy» (ERA4Ukraine) [European Research Area for Ukraine (ERA4Ukraine)]. Retrieved from: <https://euraxess.ec.europa.eu/ukraine/ukrainian> [in Ukrainian].
11. ES vidkryvaie novi prohramy dlia ukrainskykh studentiv i naukovtsiv [The EU opens new programs for Ukrainian students and scientists]. Retrieved from: <https://mon.gov.ua/ua/news/yes-vidkrivaye-novi-programi-dlya-ukrayinskih-studentiv-i-naukovciv> [in Ukrainian].
12. Law of Ukraine "On Higher Education" No. 1556-VII of July 1, 2014. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> [in Ukrainian].
13. Letter of the Ministry of Education and Science of Ukraine "On providing information" No. 1/3463-22 of March 15, 2022. Retrieved from: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-nadannya-informaciyi> [in Ukrainian].
14. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine "On the allocation of funds to the reserve fund of the state budget of Ukraine" of April 1, 2022 No. 401. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/401-2022-п#top> [in Ukrainian].
15. Letter of the State Emergency Service of Ukraine of June 14, 2022 No. 03-1870/162-2 "On the organization of sheltering workers and children in educational institutions". Retrieved from: <https://ips.ligazakon.net/document/FN074069> [in Ukrainian].
16. Letter of the Ministry of Education and Science of Ukraine No. 1/8794-22 of August 2, 2022 "Regarding the activities of the psychological service in the education system in the 2022/2023 academic year". Retrieved from: <https://mon.gov.ua/ua/npa/shodo-diyalnosti-psihologichnoyi-sluzhbi-u-sistemi-osviti-v-20222023-navchalnomu-roci> [in Ukrainian].
17. Law of Ukraine "On Education" of September 5, 2017 No. 2145-VIII. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#top> [in Ukrainian].